

Louisa M. Alcott og Dikken Zwilgmeyer: Et nettverk av relasjoner

Marianne Egeland

Professor i allmenn litteraturvitenskap, har blant annet utgitt bøker om biografien som sjanger, om meksikansk litteratur og om Universitetsforlaget. Den siste monografien hennes er *Claiming Sylvia Plath. The Poet as Exemplary Figure* (2013). Egeland har i den senere tid skrevet en rekke artikler om etiske spørsmål i tilknytning til såkalt virkelighetslitteratur.

r.m.egeland@iln.uio.no

LOUISA M. ALCOTT AND DIKKEN ZWILGMEYER: A NETWORK OF RELATIONS

What textual relations may be established between the two most successful writers of children's literature in the USA and Norway during the 19th century – Louisa M. Alcott and Dikken Zwilgmeyer? The reception in Norway is split on Zwilgmeyer's literary ancestry, whether she belongs to a tradition instituted by Alcott's *Little Women*, or whether she is to be regarded as the initiator of a new tradition herself. The aim of this article is to investigate a hypothesis about connections between the two authors' work by studying the impact of Alcott in Norway before the 20th century, comparing Alcott's *Little Women* (1868–69) and *Eight Cousins* (1875) with Zwilgmeyer's Inger Johanne series, *Fire kusiner* (1899) and *Anniken Præstgaren* (1900). The sources include a reader survey from 1902, the first of its kind, mapping the reading of Zwilgmeyer's generation. Central to the discussion is the question of intertextuality and reading as a process, activating a text's network of relations.

Key words

Louisa M. Alcott, children's literature, intertextuality, transtextuality, Dikken Zwilgmeyer

Hvilke forbindelser finnes det mellom Louisa May Alcott (1832–1888) og Dikken Zwilgmeyer (1853–1913) – 1800-tallets mest suksessfulle barnebokforfattere i henholdsvis amerikansk og norsk litteratur? Spørsmålet er viktig å stille, både fordi Zwilgmeyer regnes som en epokal forfatter i den nasjonale barnelitteraturen, og fordi oppfatningene om hennes litterære aner spriker i resepsjonen. Mens tidligere generasjoner av forskere på feltet etablerte slektskapsforbindelser mellom forfatternes mest kjente figurer, Jo March og Inger Johanne, trekker barnelitteraturhistorikeren Gunvor Risa ingen linjer til Alcott i omtalen av Zwilgmeyer, hverken i *Norsk kvinnelitteraturhistorie* (1988) eller i *Norsk barnelitteraturhistorie* (2005).

Hvis vi derimot som Jo Tenfjord og Kari Skjøsberg skulle skrive forfatterne inn i samme tradisjon, hva slags relasjoner kan det dreie seg om? Forfatterne møtte hverandre aldri. Livsløpene deres overlappet med 35 år, men noe personlig forhold hadde de ikke. Forbindelsene er i tilfelle litterære. Dreier det seg da om direkte påvirkning, eller om at jenter som brøt med det gamle prektighetsidealet, lå i tiden? Lar det seg gjøre å fastslå at Zwilgmeyer hadde lest sin amerikanske forgjenger, og finnes det andre mulige berøringspunkter mellom de to sentrale forfatterskapene enn beslektede litterære personer som så dagens lys med 22 års mellomrom? Spørsmål om litterær påvirkning kan søkes besvart kausalt og intensjonalistisk ved å etterspore en opprinnelig kilde nedfelt i sitater og allusjoner, slik utøvere av den historisk-biografiske metode hadde en tendens til. Eller man kan anlegge et intertekstuellt perspektiv, påpeke assosiasjoner som en litterær tekst vekker til andre verk, og diskutere det dialogiske forholdet mellom dem.

Prosjektet i denne artikkelen går ut på å undersøke en hypotese om det vi med Gérard Genette kunne kalle transtekstuelle relasjoner mellom forfatterskapene, studere Alcotts utbredelse i Norge og sammenligne utvalgte tekster – Alcotts *Little Women* (1868) og *Eight Cousins* (1875) med Zwilgmeyers Inger Johanne-bøker fra 1890-årene, *Fire kusiner* (1899) og *Annikken Præstgaren* (1900). Om forbindelsene som søkes etablert var bevisste eller ubevisste fra Zwilgmeyers side, er av underordnet betydning. Men de må selvsagt kunne oppdages og påvises av leseren – i dette tilfellet meg – gjennom den komparative metoden som her legges til grunn for å avdekke beslektede motiv og innholdselementer, eller også tematiske og formmessige forskjeller. En upåaktet leserundersøkelse fra 1902, den første i sitt slag, kartlegger Zwilgmeyer-generasjonens barndomslektyre og inngår som en av kildene. I likhet med andre kulturhistoriske kilder kan leserundersøkelsen bidra til å begrunne og forklare nettverket av tekstlige relasjoner som jeg vil argumentere for.¹

ALCOTTS UTBREDELSE

Louisa M. Alcott var en av 1800-tallets bestselgende amerikanske forfattere og den mest suksessrike kvinnen blant dem. Særlig *Little Women, or Meg, Jo, Beth and Amy* bidro til det (Shealey 2013, 23–29). Boken foregår i New England under den amerikanske borgerkrigen og handler om en familie med fire døtre. Den har blitt oversatt til mer enn 50 språk (Clark 2014, 11, 20, 142) og figurerer fortsatt på lister over udødelige klassikere. I Harold Blooms *The Western Canon* (1994; norsk utg. 1996) står den oppført i vedlegget, side om side med verk av størrelser som Mark Twain og Henry James, som heller ikke nådde helt opp blant Blooms 26 utvalgte representanter for den vestlige tradisjonen gjennom tidene. *Little Women* inngikk likeledes på den britiske avisen *The Observers* liste fra 2003 over «The 100 greatest novels of all times», sammen med ikke-britiske verk som Cervantes' *Don Quijote*

1. Metoden er til en viss grad beslektet med den Eva Wahlström benytter seg av i doktoravhandlingen *Fria flickor före Pippi* (2011). Med utgangspunkt i komparative – «jämförande och intertextuella» (19) – tekstanalyser og kulturhistorisk kontekstualisering etablerer hun svenske Ester Blenda Nordström og danske Karin Michaëlis som foregangsforfattere for Astrid Lindgren og argumenterer for en intertekstuell dialog mellom forfatterskapene.

og Dostojevskijs *Brødrene Karamazov*, og vel ti år senere finner vi boken på listen over «The 100 best novels in English» i samme avis.²

Før hun fikk sitt gjennombrudd med *Hospital Sketches* i 1863, hadde Alcott i mange år forsørget familien med å skrive sensasjonspregede fortellinger. Hun var den nest eldste av fire søstre og giftet seg aldri. Alcott støttet bevegelsen for svartes rettigheter og for kvinners stemmerett. I *Little Women* drar March-familiens overhode til fronten som prest på nordstatenes side under borgerkrigen. I Alcott-familien var det Louisa som vervet seg. *Hospital Sketches* er basert på brev hun skrev hjem mens hun tjente som sykepleier på Union Hospital i Georgetown vinteren 1862–63. Tjenesten hennes måtte avbrytes etter noen uker, fordi hun fikk tyfus og holdt på å dø.

Av Alcotts brev og dagbøker fremgår det at forlagets oppfordring om å skrive en bok spesielt for jenter ikke virket umiddelbart fristende. Personlig følte hun seg mest komfortabel sammen med gutter (Shealey 2013, 41), likte best gutteaktiviteter og hevdet hun ikke kjente særlig andre jenter enn sine egne søstre. Men med deres velsignelse bestemte hun seg likevel for å gjøre et forsøk, for å blande fiksjon og fakta og ta utgangspunkt i Alcottflokkens erfaringer (Cheney 1890, 189; Clark 2014, 8–9).

Det er en idealisert familie som skildres. Louisas oppvekst var preget av fattigdom og mye flytting, men etter hvert slo de seg ned i Concord, transcendentalismens hovedsete, og Ralph Waldo Emerson, Nathaniel Hawthorne og David Henry Thoreau inngikk i omgangskretsen. Faren – filosofen og transcendentalisten Bronson Alcott – var uinteressert i, eller ute av stand til, å forsørge dem, og overlot ansvaret for økonomi og livsopphold til hustruen og døtrene (Matteson 2007). Til tross for deres nære vennskap tegner Emerson et mindre flatterende bilde av Bronson som en selvsentrert, om enn begavet, tåkefyrste (Emerson 1960).

I *Little Women* og oppfølgeren *Good Wives/Little Women Wedded* (1869) – som senere gjerne ble utgitt samlet under tittelen av den første – er faren i March-familien for det meste fraværende, sendt i krigen eller opptatt med studier på arbeidsværelset. Bøkene tilbyr et tett kvinnefellesskap sentrert rundt en klok og sterk mor (Marmee) og fire nært forbundne søstre, 12–16 år gamle, som i dagliglivets lek og arbeid strever med å overvinne hver sin last: forfengelighet (Meg), temperament (Jo), sjenanse (Beth) og egoisme (Amy). Portrettet av Jo, som helst ville vært gutt og oppfører seg deretter, forsynte forfatteren med mange av sine egne pasjoner og karaktertrekk.

Alcotts suksess hjemme banet veien for salg til andre land. På svensk forelå de to bindene om March-søstrene på Alb. Bonniers forlag i 1871 (*Unga kvinnor, eller Margaret, Hanna, Betty och Amy*) og 1872 (*Våra vänner från i fjor eller Systrarna Marches senare lefnadsöden*). Fem år senere kom danske oversettelser – *Pigebørn eller Meg, Jo, Beth og Amy* (1876) og *Unge Kvinder* (1877) – på Hofboghandler Wilhelm Priors Forlag. Fordi det gamle tvillingriket Danmark–Norge fungerte som ett bokmarked til ut på 1900-tallet, var det de

2. I Robert McCrums begrunnelse karakteriseres boken som «[a]n instant bestseller, and a coming-of-age classic, it continues to appear in polls of Anglo-American reading, and remains among the most widely read novels of all time.» Begrunnelsen sto på trykk i *The Observer* 2. februar 2014 og på nettsiden til The Guardian fra 3. februar 2014: <<http://www.theguardian.com/books/2014/feb/03/100-best-novels-little-women-louisa-may-alcott>>. Hele listen står her: <<http://www.theguardian.com/books/2015/aug/17/the-100-best-novels-written-in-english-the-full-list>>, og den første listen, fra 2003, her: <<https://www.theguardian.com/books/2003/oct/12/features.fiction>>.

danske versjonene som ble lest i Norge. Både forlaget og lokale bokhandlere annonserte fra 1877 av i årenes løp flittig for de ni Alcott-titlene Wilhelm Prior utga totalt. Etter de to bindene om March-søstrene fulgte *Polly* (1881), *Kristine* (1882), *Søskendebørn* (1885), *I Rosentiden* (1885), *Plumfield eller Jo's Hjem* (1887), *Smaaforetællinger* (1889) og *Ved Arnen* (1891). Bøkene ble avertert i aviser over store deler av landet, gjerne flere av dem samtidig og med henvisning til positiv mottakelse i pressen og hos publikum.³

Andre tegn som tyder på at Alcott i løpet av få år fikk et stort gjennomslag i Norge, er 1) nekrologen som sto på trykk i minst to norske aviser da hun døde i mars 1888 (Aftenposten, 15.03.1888; Stavanger Amtstidende og Adresseavis, 22.03.1888); 2) at hun allerede i 1877, samme år som avisannonseringen for de danske oversettelsene tiltok, ble innkjøpt av kommersielle leiebibliotek og 3) deretter av offentlig støttede bibliotek; 4) at nordiske og norske leksika introduserer oppslag om henne fra 1880-årene av; og 5) at forfatterskapet så formidles i lærebøker fra det følgende tiåret.

De første norske oversettelsene kom i forkortet versjon på Aschehoug i årene 1908–10: *Smaafrøkner* (1908), «*Smaafrøknerne*» gifter sig (1909) og *Hjemmet paa Plumfield* (1910). Da økte også annonsering og anmeldervirksomhet, likeså omtale i referanseverk og annen sekundærlitteratur. Aschehoug var fra 1903 blitt Zwillgmeyers hovedforlag, og reklame for bøkene hennes står side om side med Alcotts i forlagets stort oppslåtte juleannonser de aktuelle årene. Men siden mitt prosjekt her involverer titler Zwillgmeyer arbeidet med forut for århundreskiftet, faller de norske utgavene utenfor. Kjennskap til den andres verk har hun da helst fått gjennom Wilhelm Priors danske utgaver og de fortellingene som Nordahl Rolfsen fikk oversatt og publiserte i *Illustreret Tidende for Børn*, barnebladet han redigerte i årene 1885–94.

Tekster signert Alcott finner vi i bladets tidlige årganger, og Rolfsen kan derfor regnes som hennes første norske redaktør. Når nytt nummer av *Illustreret Tidende* forelå, anbefalte aviser som Bergens Adressecontours Efterretninger «fremdeles ethvert hjem, som gjør Fordring paa at være et sandt Børne-Hjem, at anskaffe denne sunde og prægtige Børne-Tidende». Heftet som avisen omtaler (24.05.1886), inneholder blant annet Alcotts indianaerfortelling «Onawandah», kan vi lese. Også på denne måten ble forfatterskapet formidlet til norske lesere.

ZWILGMEYER SOM MULIG ALCOTT-LESER

Zwillgmeyers første barnefortelling, «Afbrudd Syttendemai», ble publisert i nettopp *Illustreret Tidende for Børn*, i årgangen 1888–89. Faktisk sto de to forfatterne på trykk ikke bare i

3. Undersøkelsen bygger på treff i Bokhylla.no, Nasjonalbibliotekets digitaliserte samlinger. Listen ble generert 10. juni 2016 ved søk på «alcott» for perioden som er aktuell her, det vil si til og med 1899 (og dermed utgivelser Zwillgmeyer potensielt kunne ha lest før den siste av hennes bøker forelå som jeg er opptatt av her), og resulterte i totalt 72 treff, derav 53 i følgende 13 aviser (i kronologisk rekkefølge): Aftenposten, Fredrikshalds Tilskuer, Hedemarkens Amtstidende, Romsdals Amtstidende, Stavanger Amtstidende og Adresseavis, Nedenes Amtstidende, Verdens Gang, Bergens Adressecontours Efterretninger, Karmsundposten, Aalesunds Handels- og Søfartstidende, Fredriksstad Tilskuer, Dagbladet og Bergens Tidende. Andre treff omfatter kataloger for biblioteker og leseselskaper, oppslagsverk og annen faglitteratur. En mer omfattende undersøkelse av Alcott-resep-sjonen i Norge på grunnlag av søk i Bokhylla (til og med år 2000) og den genererte listen med 582 treff, gjør jeg rede for i «Digitalisert resepsjon av en klassiker: Louisa May Alcott i Bokhylla.no» (2016).

samme organ, men også i samme årgang, bladets fjerde.⁴ Da utgiveren, den bergenske forleggeren Fredrik Nygaard, leste Zwilgmeyers historie, ba han henne skrive mer. Det resulterte i *Vi Børn* to år etter, utgitt på Fr. Nygaards Forlag. «Afbrudt Syttendemai» inngår der med noen endringer som en av historiene Inger Johanne forteller om hvordan tilværelsen arter seg for det eldste barnet til byfogden i Risør. Versjonen i barnebladet er undertegnet «Dikken»; navnet Inger Johanne forekommer ikke, og fortellerens bror heter Ludvig, ikke Karsten som i bøkene. Teksten slutter med en oppfordring til leserne om å si ifra hvis de ville høre mer om all den «mængde» som hun kunne fortelle fra «hin tid». Nygaard tok henne altså på ordet.

Mange av kapitlene i de tolv bøkene som Dikken Zwilgmeyer endte med å skrive om Inger Johanne, sto først på trykk i *Illustreret Tidende for Børn*, ofte illustrert av kjente kunstnere; enkelte historier kom i julehefter og andre barneblad.⁵ Ettersom bøkene er episodiske, egner fortellingene seg godt for å bli trykket og lest enkeltvis.

Forfatteren etterlot seg ikke noe arkiv. Bare fire brev fra Zwilgmeyers hånd er bevart, og tre av dem stammer fra de siste årene hun levde (Hareide 1989, 147, 153). Det eksisterer følgelig ingen overleverte utsagn som kan bekrefte at hun virkelig leste og/eller kjente til Alcotts forfatterskap, det være seg på originalspråket eller i oversettelse. Likevel vil jeg hevde at det er mest sannsynlig at hun gjorde det. Belegg for påstanden henter jeg i forfatterens sameksistens under Rolfsens paraply og i en leserundersøkelse gjengitt i *Forældre og Børn*, et verk om foreldrerollen og hjemmets oppgaver, utgitt av Aschehoug i 1902. Verkets 80 bidragsytere var overveiende rekruttert fra embetsmannssjiktet, og mange var ansatt i skoleverket, fra barneskole til universitet. Bare 16 av bidragsyterne er kvinner.

Som utgangspunkt for en diskusjon av hvilke litteraturråd foreldre burde gi sine barn – og i den forbindelse vektlegger redaktøren viktigheten av sunne bøker som fremmer «aadens velvære og vekst» (Arstal 1902, 469) – refereres en undersøkelse av foreldregenerasjonens egen lesing. Theodor Caspari, forfatter og adjunkt ved hovedstadens katedralskole, rapporterer kartleggingen av barndomslektyren til «omtrent» 100 kvinner og menn som var barn og unge i perioden 1830–70-årene, og som dermed omfatter Zwilgmeyers oppvekst. Hvem respondentene var, og hvordan de ble rekruttert, kommenteres ikke, derimot oppgir Caspari navn og tittel på 20 personer som har hjulpet til med den «givne statistiske fremstilling» (1902, 455). De tilhører samme sosiale segment som verkets forfatterkorps og som Inger Johannes opphavskvinne. Hun var i likhet med sin litterære figur datter av byfogden i Risør. Begge foreldrene hennes var dessuten av embetslekt.

Blant respondentenes favoritter nevnes norske titler som Hanna Winsnes' *Aftenerne paa Egelund* (1852) og Oluf Falck-Ytters *Haakon Haakonsen, en norsk Robinson* (1868–69/1873) og oversatte klassikere som James Fennimore Coopers indianerbøker, *Robinson Crusoe*, *Onkel Toms hytte*, *Tom Browns skoledage*, *Baron von Münchhausen*, *Heidi*-bøkene og «Louise Alcotts bøger» (457). Tatt i betraktning det relativt begrensede tilbudet av barnebøker er

-
- Alcott hadde følgende bidrag i *Illustreret Tidende for Børn*: to historier i 1886 («Mormor fortæller» og «Onawandah»), én senhøstes i 1888 («Den uskikkelige Joco») og én vinteren 1889 («En Avisgut»). De to siste tekstene står sammen med Zwilgmeyers «Afbrudt Syttendemai» i samlebindet *Illustreret Tidende for Børn. Fjerde Aargang, 1888–89*, utgitt av Ed. G. Giertsens og Fr. Nygaards Forlag, Bergen.
  - Se bibliografien utarbeidet av Rikka Deinboll og Alf C. Melhus, «1853–1953. Dikken Zwilgmeyer», til hundreårsjubileet for forfatterens fødsel, Deichmanske bibliotek, 1953.

det betydelig sannsynlighet for at det lesende publikum, som mot slutten av 1800-tallet fortsatt hovedsakelig kunne lokaliseres i et «utpreget akademisk og borgerlig bymiljø» (Tveterås 1965, 15), forholdt seg til de samme bøkene og forfatterne, og at det også gjaldt Dikken Zwilgmeyer. I 1878, da hun var 25 år og faren hadde gått av med pensjon, flyttet familien Zwilgmeyer fra Risør til Kristiania.⁶ Med lettere tilgang til nye titler i hovedstaden er det enda større grunn til å anta at hun fulgte med i tiden, særlig fordi det er i denne perioden hun selv begynner å skrive. Zwilgmeyer debuterte som forfatter med en fortelling i *Nyt Tidsskrift* under pseudonymet K. E. i 1884. Heller ikke hun giftet seg. Triste kvinneskjebner og ugifte kvinners vanskelige kår går igjen i forfatterskapet hennes for voksne. «Spildte liv» er i så måte en symptomatisk tittel fra den første novellesamlingen, *Som kvinder er* (1895).

At leiebiblioteker som Mathilde Treschows i Kristiania og Hanna Hermanstorffs i Drammen allerede i 1877 tilbød Alcotts *Pigebørn* til sine kunder, tyder på rask spredning av de danske oversettelsene i det norske markedet. De kommersielle (leie)bibliotekene hadde en populær og nyhetsorientert profil, og der passet åpenbart Alcott inn. Virksomhetene ble oftest drevet av kvinner, de telte mange kvinner blant kundene sine, og romaner utgjorde en viktig del av tilbudet. Men vi finner forfatterskapet også tidlig representert på listene til lukkede leseselskaper, som hadde et høylitterært og kritisk-liberalt utvalg. Kristianias største og mest kjente leseselskap, Atheneum, førte flere dansk- og engelskspråklige titler av Alcott. På de offentlige bibliotekene kunne interesserte låne bøkene hennes fra 1880-årene av.⁷

Pressemannen og høyrepolitikerer Carl Joachim Hambro synes å bekrefte *Forældre og Børns* leserundersøkelse. Født i Bergen i 1885 er Hambro riktignok en generasjon yngre enn Zwilgmeyer. Men foreldrene hans kunne godt vært blant respondentene Caspari refererer. I barndomserindringene sine (*Far og sønn*, 1948) skildrer Hambro oppvekstens høytlesningsstunder. Tre Alcott-titler nevnes sammen med *Aftenerne på Egelund*, Hesba Strettons bøker og fortellingene om Heidi. For ham hadde særlig *Plumfield* vært «en yndling» (1948, 31). Han hadde imidlertid inntrykk av at også moren og tanten godt kunne like Alcott.

De forskjellige kanalene forfatterskapet ble spredd gjennom, tyder på at bøkene heller ikke her til lands ble oppfattet som lesestoff utelukkende beregnet på et ungt publikum. Ifølge Beverly Lyon Clark, som i *The Afterlife of Little Women* (2014) redegjør for verkets virkningshistorie nasjonalt og internasjonalt, ble boken lest av begge kjønn i alle aldre. Hvis vi derfor tar i betraktning Alcotts utbredelse, at leserundersøkelsen ble gjennomført i de miljøene Zwilgmeyer tilhørte, og at begge to sto på trykk i *Illustreret Tidende for Børn*, til og med i samme årgang, ville det rett og slett være usannsynlig at Zwilgmeyer ikke kjente til Alcotts forfatterskap. Men kan et slikt kjennskap spores i bøkene? Forutsetningene for at tekstene deres skulle kunne inngå i en slik litterær dialog og dobbelstruktur som Genette studerer i *Palimpsests* (1982), burde imidlertid være dokumentert.

6. I bibliografien utgitt i forbindelse med hundreårsmarkeringen for Zwilgmeyers fødsel, fremgår det at forfatteren ser ut til å ha operert med 1859 som sitt fødselsår (Deinboll og Melhus 1953, 6).

7. For informasjon om forskjellige utlånsvirksomheter generelt se f.eks. Nils Johan Ringdal, *By, bok og borger. Deichmanske bibliotek gjennom 200 år* (1985).

FRA JO TIL INGER JOHANNE

Både Jo Tenfjord og Kari Skjønberg plasserer da også Zwilgmeyer i tradisjonen som Alcott initierte med *Little Women*, litteraturhistoriens første ungpikesebok, og med Jo som litteraturens første *tomboy* (guttejente).⁸ Forfatteren omtalte seg selv som en *tomboy*, hun var et barn som levde for å løpe, og mente hun måtte ha vært en hest eller en hjort i en tidligere tilværelse. Ikke uventet har resepsjonen mottatt Jo som et slags selvportrett (Strickland 1985, 32, 72).

I *Barn og lesning* (1947) deler Tenfjord pikebøkene helter inn i to populære typer: Den første består av viltre, kjekke guttejenter og uforferdede naturbarn som blåser i sosiale konvensjoner, og den andre av drømmende, romantiske jenter som delvis lever i sin egen verden. Ifølge Tenfjord representerer guttejenta «en gammel, kvinnelig ønskedrøm» som går igjen i Alcotts Jo og Zwilgmeyers Inger Johanne (1947, 60). Siden Alcott kom først og – med litteraturhistorikeren Sonja Hagemanns ord (1974, 20) – satte et «skille» i fortellingene for unge piker, må hun anses som stammoren for det slektstretet Tenfjord tegner Inger Johanne inn på: «Da Dikken Zwilgmeyer debuterte med de første fortellingene om Inger Johanne [...], later hennes nokså viltre hovedperson til å ha Jo et sted på stamtreet». *Little Women* definerer hun som «[d]en klassiske ungpikesebok i vår kulturkrets» (1985, 23, kursiv som i originalen). For Kari Skjønberg, den blant norske (barne)litteraturforskere som har skrevet mest om Alcott, utgjør *Little Women* starten på en opprørsk tradisjon med en udiskutabel kjønnsprofil.

Sammenligningsgrunnlaget for å etablere eventuelle likheter og forskjeller mellom de to litterære figurene består i første omgang av Inger Johanne-bøkene utgitt før århundreskiftet og den danske utgaven av *Little Women* (*Pigeboern*, 1876) som Zwilgmeyer antas å ha lest. Dernest trekkes de andre titlene inn – *Eight Cousins* (*Søskendebørn*, 1885), *Fire Kusiner* (1899) og *Annikken Præstgaren* (1900) – for å spore mulige linjer fra Alcotts forfatterskap til Zwilgmeyers.

Begrenset norsk opprør

Inger Johanne er to år yngre enn Jo March og tilsvarende barnsligere. Som datter til hjemstedets byfogd er hun sosialt mer privilegert, og det preger verdisynet som formidles. Totalt ni Inger Johanne-bøker kom i løpet av 1890-årene, og ytterligere tre fulgte i årene 1909–11. Historiene fortelles i jeg-form, fra hennes trettenårige ståsted, og de mangler den innsikten som fortelleren av *Pigeboern* bidrar med. På den annen side fremstår nettopp det subjektive barneperspektivet som mer originalt enn Alcott-fortellerens allvitende kommentarer, i og med at Zwilgmeyer her introduserte førstepersonfortelleren i norsk barnelitteratur. Ikke desto mindre minner Inger Johanne om Jo, også ytre sett, slik hun beskriver seg selv i *Vi Børn*, som høy og ulenkelig, med langt brunt hår. Ettersom hun «vist» dessuten har «store hænder og store ben», i tillegg til «en temmelig tyk næse» (1890, 4–5), fremstår hun ikke akkurat som en dukkeaktig småpikese.⁹

8. Ettersom kategoriene glir over i hverandre, bruker jeg termene pike- og ungpikesebok om hverandre, og jeg skiller i realiteten heller ikke strengt mellom barne- og ungdomslitteratur.

9. Alcott sammenligner Jo med et føll, og Jo erklærer selv at hun gjerne skulle vært en hest som kunne løpe milevis uten å bli andpusten (1876, 248). Hun er høy, tynn og langlemmet, har oppstoppernese, langt mørkt hår, store hender og føtter og er «skjødesløs» med klærne: «Den femtenaarige Jo var meget høj, mager og mørk og mindede en om en Plag; thi hun syntes aldrig at vide, hvor hun skulde gjøre af sine lange Lemmer, der var hende til meget Besvær. Hun havde en bestemt Mund, en Opstoppernæse og skarpe graa Øjne, der syntes at se alt og vexelvis udtrykke Stolthed, Lystighed eller Tankefuldhed. Hendes lange tykke Haar var hendes eneste Skjønhed; men det var i Regelen pakket sammen i et Net, for at hun ikke skulde generes af det. Jo havde runde Skuldre, store Hænder og Fødder, hendes Klædedragt havde et skjødesløst Præg, og hun saa ud som et kejtet Pigeboern, der hurtig skød op til Kvinde, hvor nødig hun end vilde.» (1876, 6)

Som Jo March elsker hun å løpe og være på farten, er uvøren med klær og i fremtoning, blåser av normer for passende adferd og synes som henne godt om å skrive og fortelle historier: Hun skal jo ha skrevet boken vi sitter og leser. Så godt likte Inger Johanne å bli rost i avisene for *Vi Børn*, at hun i fortalen til den andre boken, *Karsten og jeg* (1891), erklærer at hun «helst [vil] være forfatterinde» (1891, 3). Jo har både ambisjoner om å bli forfatter og forsørge seg selv, sine søstre og foreldre med skrivingen, slik Alcott selv lyktes med. Hverken Inger Johanne eller hennes forfatter satset like sterkt på å vinne økonomisk uavhengighet.

Begge hovedpersonene har imidlertid en livlig fantasi og et heftig temperament. Til tross for sin utferdstrang og selvstendighet er begge samtidig sterkt knyttet til familien. Men familien spiller likevel en underordnet rolle i Zwilgmeyers univers. Den fungerer mest som et uforpliktende bakgrunnsteppe for Inger Johannes påfunn og eskapader i lokalmiljøet, og bortsett fra Karsten får vi knapt inntrykk av hennes foreldre og søsken. Familien dyrkes på en ganske annen måte som samfunnets primære – og ideelt sett selvtilstrekkelige – sosiale enhet i Alcotts bøker, og det i den grad at Jo mot slutten av det siste bindet utroper familier til «the most beautiful things in all the world!» (2013, 589). Selv om Alcott gikk på tvers av en rekke sosiale og litterære konvensjoner, skrev hun seg med sin dyrking av hjemmet inn i samtidens fremherskende – «sentimentale» – ideologi. Dette ifølge historikeren Charles Strickland og hans studie av *Victorian Domesticity* (1985).

Forfatterens hovedpersoner skiller seg også fra hverandre ved at Inger Johanne er mer utadvendt og selskabelig anlagt, og det er bare Jo som har et lidenskapelig forhold til litteratur. Sett med hennes øyne beskrives to biblioteker fulle av bøker som paradisiske steder. Studerer vi de ni Inger Johanne-bøkene utgitt 1890–1900 nærmere, åpenbarer det seg mer fundamentale forskjeller mellom dem. Kari Skjønberg konkluderer sin sammenligning med at «den unge Jo er og forblir en standhaftig opprører mot den tvangstrøyen de unge pikene måtte iføre seg for å bli godkjent av samfunnet» (1962, 178), og at Alcott har vært «nokså alene om å sette opp en frigjort og selvstendig ung kvinne som ungpikedeal» (179). Hennes norske etterfølger faller derimot igjennom i Skjønbergs vurdering. Zwilgmeyer lar nok Inger Johanne «utfolde seg i full frihet uten tegn til tvang», men det skjer «uten [...] opprør» mot det rådende kjønnsrollemønsteret (179–80).

Inger Johanne godtar som om det er en naturlov at hun «desværre» ikke kan bli ingeniør fordi hun er jente, mens muligheten står åpen for den fantasiløse broren (*Karsten og jeg*, 1891, 11). En ideologikritisk analyse kunne kort oppsummeres med at hun gjennomgående reagerer på situasjonsbestemte innskrenkninger av sin personlige virkestrang og privilegerte bevegelsesfrihet (se Egeland 2017).

Sosiale hierarkier

Byfogdens datter befinner seg trygt forankret i det øverste sjiktet på småbyens rangstige og forfekter overklassens verdisyn. I *Karsten og jeg* forteller Inger Johanne at når hun farer rundt omkring i byen på jakt etter moro og noen å holde leven med, har hun «altid ligesom i usynligt følge far[en], som er politimester, og alle politibetjentene – saa der er sjelden nogen som mukker» (109). Det er med andre ord den dobbelte øvrighet, byfogd og politi, hun har i ryggen. Spilloppene hennes går først og fremst ut over personer som er henne sosialt underlegne. Her skiller Inger Johanne seg markant fra Jo March, som sparker oppover, ikke nedover.

En annen åpenbar forskjell som også kan forklares sosioøkonomisk, er plassen som vies til arbeid i de to fiksjonsuniversene – både lønnsarbeid og arbeid i hjemmet. Inger Johanne lever et sorgløst liv fritt for ansvar og plikter. Tiden fordeles mellom skole og lek, og mange av historiene foregår i ferier. Hun er riktignok ikke mer enn 13 år, og gjentatte ganger fremheves det at hun – om enn storvokst – bare er en «liden pige» og underforstått dermed et ansvarsløst barn (blant annet i *Karsten og jeg*, 1891, 11). Men i samtiden var barnarbeid mer utbredt i Norge enn i England, Sverige og USA, særlig i tobakks- og fyrstikkindustrien.¹⁰ Og i Inger Johannes umiddelbare nærhet vandret store flokker av barn helt ned i syv-årsalderen fra fattige strøk i indre Vest-Agder opptil 20 mil, for å tjene penger østpå. De kunne arbeide under slavelignende forhold og være hjemmefra i seks–syv måneder.

Bevisstheten om harde økonomiske realiteter er fraværende i Inger Johanne-universet, men ikke i de amerikanske søstrenes. *Pigebørn* innledes med Jo som bemerker at det ikke kommer til å bli noen ordentlig jul siden det ikke blir gaver å få. Moren har begrunnet situasjonen med vanskelige tider for familien og for det borgerkrigsherjede landet. Faren tapte familiens penger da jentene var små, de har lite å rutte med, og alle må bidra til fellesskapet: Sekstenårige Meg arbeider som privatlærer, Jo på 15 er engasjert som kombinert assistent og selskapsdame for en sur grandtante, Beth på 13 hjelper til i huset, og tolvårige Amy går på skolen. Jo ville helst brukt tiden til å lese, skrive og streife omkring. I det neste kapittelet donerer de sultne jentene på morens oppfordring julefrokosten sin til en tysk innvandrerfamilie som har det mye verre enn dem.

Marmee fremmer en filosofi fundert på arbeid som dyd og nødvendighet og på ideen om familien som et arbeidsfellesskap: «Arbejde er gavnligt, og der er nok for alle; det bevarer os for Kjedsomhed og Fortræd; det er godt for Sundheden og Humøret og giver os en Følelse af Kraft og Uafhængighed, der er mere værd end at være rig eller paa Moden.» (191) For å skaffe penger slik at moren kan reise til faren som ligger syk på et militærhospital ved fronten, selger Jo det lange håret sitt, hennes «'eneste Skjønhed!'» (262). Kanskje skyldes noe av betydningen som Alcott tilskriver arbeid og kvinners selvstendighet at hun både måtte forsørge seg selv og familien. Derved påtok hun seg en rolle som ellers tillå menn og var så å si utenkelig for kvinner i middelklassen – innbefattet hennes 21 år yngre norske kollega.

FLERE BARN TETT I TETT

Helt fra bokens første scene trer søstrene frem med sine særegne personlighetstrekk – guttaktige Jo, som opponerer mot hemmende kjønnsroller; snille, forsiktige og livsudyktige Beth; konvensjonelle Meg og Amy, som både er familiens peneste, mest prispne og materialistiske. De fire forskjellige og motsetningsfylte persontypene var en av årsakene til

10. I 1875 utgjorde barn henholdsvis 43 og 35 prosent av arbeidsstokken i tobakks- og fyrstikkindustrien. Lønnsarbeid i industrien for barn under tolv år ble ikke forbudt før Fabrikktilsynsloven kom i 1892. Arbeidstiden for Inger Johannes aldersgruppe, 12–14-åringene, ble samtidig begrenset til seks timer daglig (og for 14–18-åringene til ti timer). Loven omfattet imidlertid ikke arbeid i hjemmet og i primærnæringene. Se Espen Søbys artikkel «Barnarbeid i industrien 1870–1915. 'Manden i Barnet' må beskyttes» på hjemmesiden til Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/a/histstat/artikler/art-2000-09-13-01.html> og Ellen Schrupf, «Barndomshistorie – perspektiver og problemer», *Barn* 2/2008, <https://www.ntnu.no/documents/10458/20989779/schrumpf.pdf>.

bokens store utbredelse. Selv om uavhengige og opprørske Jo vekket mest sympati, hadde leserne flere identifikasjonsobjekter å velge mellom. Det var ikke minst Marmee og de fire døtrenes tette forbund som virket tiltrekkende på generasjoner av tilhengere. «Hvor ellers [...] kunne vi bli innviet i en ren kvinnegruppe som diskuterte arbeid, kunst og alle de vesentlige spørsmålene – eller funnet jenter som ønsket å bli kvinner og ikke vice versa», spør feministen Gloria Steinem, mangeårig redaktør av *Ms Magazine*, i *Revolution from Within. A Book of Self-esteem* (1992; norsk utg. 1994, 84).

Alcott fulgte opplegget også i del 2, der Beth dør og de tre andre blir gift. I *Søskendebørn* dobles antallet barn og ungdommer som inngår i persongalleriet, samtidig som slektskapsforholdet løses opp. Boken handler om ett år i livet til den foreldreløse 13 år gamle Rosa Campbell, som altså er jevn gammel med Inger Johanne. Etter farens død kommer Rosa deprimerert og ulykkelig til velstående slektninger i et stort og fasjonabelt hus som på folkemunne kalles «Tantehøj» («Aunt-Hill»). Omgitt av tallrike tanter og onkler og i samvær med syv fettere i alderen seks til 16 år endres hun fra en forkjælt og sykelig stueplante til en frisk, uredd og omtenkstom utejente. Før det skjer, avviser hun en affektert, voksdukkeaktig småpике – «det mest eksemplariske Barn i hele Nabolaget» – budsendt som lekevenninne av grandtantene (1885, 2–3). Episoden ligner til forveksling på situasjonen Zwilgmeyer senere tegner i *Hos Onkel Max og Tante Betty* (1897, 22–23), der Inger Johannes tante forsøker å prakke en «nydelig, liden velopdragen veninde» på henne. Dydsmonsteret er attpåtil dansk, og selvsagt faller hun ikke i smak hos Zwilgmeyers trettenårige heltinne heller.

Winsnes eller Alcott?

Av *The Afterlife of Little Women* fremgår det at forfattere lot seg påvirke av Alcott og hennes suksess på flere måter. Australiske Ethel Turner skrev i *Seven Little Australians* (1894) om en flokk på syv søsken, og Clark kaller Turners bok en av utallige «spinoffs» av *Little Women* (2014, 58). Zwilgmeyers *Fire kusiner* (1899) og *Annikken Præstgaren* (1900) burde også kunne plasseres i denne delen av tradisjonen etter Alcott. Jeg vil hevde at dette er en vel så relevant kobling å foreta som å kalle *Fire Kusiner* «ein moderne versjon av Hanna Winsnes' *Aftenerne paa Egelund*», slik Gunvor Risa gjør i *Norsk barnelitteraturhistorie* (2005, 56).¹¹

Det er rent overfladisk at Zwilgmeyers bok minner om Winsnes'. I begge bøker flytter fire piker for et års tid hjemmefra og bor i huset til en enke og hennes hjelpere. Men i *Aftenerne paa Egelund* (1852) utgjør dette kun rammefortellingen, der vi hører om enkefru Lind, som «holder meget af Børn», vil at de skal «blive fromme og duelige» og ønsker «at rette deres Feil». For å spe på økonomien og fordi hennes egen, puslete og forkjælte datter har godt av selskap, bestemmer hun seg for å «ta tre Smaapiger i Huset til Opdragelse og

11. Det kan se ut til at Alcott ikke inngår i referanserammen til forfatterne av *Norsk barnelitteraturhistorie* (Tone Birkeland, Gunvor Risa og Karen Beate Vold 1997, 2005) på samme måte som hos tidligere generasjoner av barnelitteraturforskere og -formidlere. Men mellom første og andre utgave synes «noe» å ha skjedd. I den første utgaven nevnes Alcotts navn bare én gang. Selv ikke under avsnittet om oversatt barnelitteratur før 1914, blant det store antallet bøker og forfattere som regnes opp, omtales forfatterskapets mange oversettelser. I 2005-utgaven, der forfatterne i forordet opplyser om at det bare er gjort «mindre endringer» i de tre første kapitlene av historien (til og med 1970), har en liten setning om *Little Women/Pigebørn* likevel blitt lagt til, om at boken «tematiserer jenteoppseding i familien» (39). Dessuten har ordet «klassikeren» blitt innført i den følgende delen, som karakteristikk av boken i faktaboksen om Eugenie Winther og hennes arbeid som oversetter, bl.a. av *Little Women* for Damm i 1951 (130).

Undervisning» (1852, 1). De fire pikene er fra åtte til elleve år gamle, og forskjellige av gemytt og utseende. Til underholdning om kvelden, ved kakkelovnen, forteller fru Lind eventyr.

Fortellesituasjonen rundt «bålet» er tematisert allerede i Chaucers *Canterbury Tales* (1387) og Boccacios *Il Decamerone* (1353). Men innholdet i disse samlingene er ikke oppbyggelige slik som i *Aftenerne paa Egelund*. «Flidens vei» lyder den talende tittelen på det første eventyret. Winsnes foretrakk moraliserende utenlandske eventyr, og inkluderte ikke nasjonalt tradisjonsstoff som var blitt kjent for et videre publikum allerede fra 1830-årene av gjennom innsamlings- og utgivelsesarbeidet til Andreas Faye, Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe. Oppdragelsesidealet – flid, lydighet, tålmodighet, ydmykhet og respekt for Gud – prekes uten omsvøp, i rammefortellingen så vel som i de innlagte eventyrene.

«Gode verdier» hylles også i Zwilgmeyers *Fire Kusiner*. Men misjoneringen og moraliseringen er vesentlig avdempet, og det som foregår mellom de fire pikene, deres bestemor og omgivelsene, utgjør selve historien og ikke bare en spinkel ramme. Huset hvor handlingen foregår, er stort og flott som i Alcotts *Søskendebørn*, og spiller i likhet med Tantehej en viktig rolle i fortellingen. Det betegnes som et «herskabshus», tilhørende det som en gang var «et stort gods» (1899, 11). Etter godseierens død har enken solgt unna det meste og sitter igjen med Blommedal gård. Enken som troner der, er en fysisk stor, myndig matriark, mor til fire døtre og bestemor til en drøss med barnebarn. Hun er rik, gavmild, munter og ujalte og liker best utemmede, friske jenter med tæl. En brukket hofte har gjort henne stedbunden. Derfor må familien komme til henne, men det skjer altfor sjelden. To av døtrene bor avsides på hver sin kant i Norge, en tredje i Sverige og den fjerde sør i Tyskland. I sin ensomme enketilværelse lengter hun etter liv og røre i huset igjen, og hun ber hver av dem sende seg én av sine egne døtre for å bo på Blommedal et skoleår. Ett år – fra jul til jul – er også rammen om handlingen i *Pigebørn*.

Fire søstre og fire kusiner

De budsendte kusinene er eldre enn jentene på Egelund og aldersmessig nærmere Marchsøstrene; den yngste er omtrent elleve, og de tre andre 14–15 år. Som i de to tidligere bøkene er jentene ganske forskjellige: Den eldste, Maren Anne, er høy, forstandig, sosialt uredd, flink på skolen og heller kjedelig. Lille-Annikken er yngst, halvt tysk og mørkhåret, søt, livlig og vimsete. Svensk-norske Ebba er vakker, forkjælet og forfengelig, opptatt av status, klær og utseende. Motsatsen hennes er Præstegaards-Annikken: fysisk sterk og modig, ærlig, uselvvisk og sjenert i borgerlig-sosiale sammenhenger. Også utseendemessig fremstilles hun som motpolen til den elegante og selvsikre Ebba; Annikken er stor og tung, med pistrete lyst hår og brede røde hender. Helst ville hun blitt hjemme på prestegården og tatt seg av dyrene og menneskene der.

Jentene sendes på den lokale skolen. Dermed utvides aksjonsradius og konfliktstoff på en annen måte enn i *Aftenerne paa Egelund* og mer som i *Pigebørn*. Sosiale motsetninger tematiseres i flere omganger, slik Alcott gjør gjennom hele sin bok, internt blant de fire kusinene (mellom den dårligere stilte prestedatteren Annikken og den forfinede grosserer-datteren Ebba), mellom Ebba og hennes «fine» skolevenninner på den ene siden og de ubemidlede og sosialt utsatte elevene på den andre, mellom «frua på Blommeholm» og det som fremstår som hennes «undersätter».

Som i *Pigebørn* problematiseres kjønnsroller et stykke på vei også i *Fire Kusiner*. Maren Anne, som sammen med Annikken Præstgara er den bestemor mener ligner mest på henne selv, «synes det er saa deiligt at leve og blive til noget» og tenker på «alt det [hun] skal gjøre i verden» (103). Vi gjenkjenner drømmene til Jo March i hennes. Bare Ebba viser interesse for gutter og ser det som sin livsoppgave å bli gift. Hun er også mest «damete» av dem, kan hverken gå på ski eller skøyter som de andre, og forsvarer seg med at det er «ukvindelig» (72, 74). Bestemor setter henne da til noe virkelig «kvindelig arbeid», nemlig strømpestopping (74), som hun imidlertid mener seg altfor fin til.

Forfatterens og bestemorens sympati ligger hos Annikken Præstgara – sterk og handlekraftig kan hun gjøre kars arbeid. En dag redder hun kusinene da kusken faller av bukken, og hesten løper av gårde i et forferdelig tempo på den svingete og hålkete veien. Annikken griper tømmene i «et jerngreb» (63), bevarer roen mens de andre skriker, og får alle trygt hjem. Om det skyldes klassemotsetninger eller redsel for hva som kan skje i drengestuen, synes hverken Ebba eller bestemor det er et passende sted å oppholde seg for noen av kusinene. Men Annikken stortrives og føler seg mer vel der enn i de fine salongene. Mest av alt vil hun være utendørs eller i fjøset, og blir helt satt ut da bestemor forteller at faren har fått et nytt prestekall lengre sørpå, og at hun aldri skal se hjemstedet igjen.

Hvis vi sammenligner *Fire Kusiner* med *Pigebørn*, handler begge bøker ytre sett om fire jenter med forskjellige evner og egenskaper. Både Annikken og Maren Anne har trekk som minner om Jo (den første er en gutteaktig outsider som liker seg best utendørs og i enkle omgivelser, den andre tror på egne evner, og at hun kan bli til noe), mens Ebba har trekk av Meg og Amy (alle tre er forfengelige, opptatt av klær, utseende og sømmelig adferd for kvinner). Lille Annikken er så ung, men kan slekte på flere. Begge bøkene har en episodisk struktur uten en klar plottlinje. Vi introduseres for hjemlige scener og realistiske konflikter som skyldes motstridende karaktertrekk, holdninger og sosial rang. Men bare i det enklere huset til March-familien innlemmes leseren i et egentlig kvinnefelleskap. Selv om Blommedal teller like mange kvinnelige medlemmer, virker det ikke som om kusinene utvikler spesielt sterke bånd til hverandre.

Hvem er så bøkens hovedperson? I *Pigebørn* er det utvilsomt Jo. I *Fire Kusiner* er det antagelig bestemoren. Boken begynner og slutter med henne. Hun styrer gården med fast hånd, formaner barnebarna om å vise omtanke og nestekjærighet og slår ned på tilløp til snobberi og respektløs behandling av andre mennesker. Julen står sentralt i begge bøker, som den også gjør i *Søskendebørn*. *Pigebørn* begynner og slutter med julen, mens Zwilgmeyer skildrer julen som årets høydepunkt. Da øser frua på Blommedal av sin rikdom over omegnens fattige, og da innprenter hun jentene juleevangeliets budskap. Av alle bokens personer fremstår hun i grunnen som mest opprørsk, og vi kunne karakterisert henne som en eldre og bemidlet utgave av Jo March.

Boken ender heller abrupt, ved at bestemor plutselig blir syk, dør og begravnes, og «vognen ruller bort med de fire kusiner» (152). Begravelsen, der bestemor holdes frem som et eksempel til etterfølgelse, blir et virkningsfullt punktum for den plottløse boken. Hva som skjer med Blommedal, fortelles ikke.

Annikkens muligheter

Oppfølgeren til *Fire Kusiner* foregår om sommeren et par år senere, i en liten sørlandsby som ligner på Risør. Det var dit Annikkens far flyttet med sin barnerike familie, da han fikk

nytt prestekall. I *Annikken Præstgaren* (1900) er det – slik tittelen indikerer (med en noe «striglet» navneform sammenlignet med den forrige boken) – ingen tvil om hvem hovedperson er. Annikken har blitt 16 år, og den antydende utforskningen av kjønnsroller og kvinners kår i foregående bok er her mer fremtredende. Hun har ikke forandret seg særlig, trives best utendørs og har knapt noen venninner. Hun lengter etter fellesskap med jevnaldrende, men får det ikke til, føler seg stygg og mislykket og «glæder [s]ig ikke til livet» (1900, 17). Å bli voksen opplever hun som «forferdelig leit», «[l]igesom en stor uafvendelig ulykke, som nærmede sig og nærmede sig – og som hun maatte op i» (33).

Annikkens følelser fremstår som et ekko av Jos reaksjon når Meg og Amy kritiserer henne for å oppføre seg guttaktig og ikke som en ung dame; Jo avskyr tanken på å bli voksen og miste den friheten hun tross alt har hatt, selv om hun beklager at hun er født som jente:

«Det er min Skræk at tænke paa, at jeg skal blive voxen og være Miss March og gaa med lang Kjole og se saa stiv ud som en Stokrose. Det er allerede slemt nok at være en Pige, naar man holder af drengagtigt Væsen, Arbejde og Leg. Jeg kan ikke lade være at ærgre mig over, at jeg ikke er en Dreng, og det nu mere end nogensinde, da jeg er nær ved at dø af Længsel efter at kæmpe sammen med Fader, men maa blive her hjemme og strikke som en gammel Kone». (1876, 4–5)

Det var nettopp denne protestholdningen, sammen med forfatterprosjektet hennes, uavhengighetstrangen og ønskene om å gjøre noe stort, som vekket gjenklang i generasjoner av unge lesere, i land etter land. Simone de Beauvoir skriver i *Mémoires d'une jeune fille rangée* (1958) om å kjenne seg og sin «skjebne» igjen i Alcotts bok, og om å identifisere seg «lidenskapelig» med Jo (Beauvoir 1996, 77). Jo appellerte til guttejenter, til outsiders, lesehester og forfatterspirer. Protesten mot tradisjonelle kjønnsroller og den utbredte leken med kjønnsidentitet vi finner i *Little Women*, vekket interessen til feminister og kjønnsforskere (se for eksempel Trites 1999).

Alcott hadde opprinnelig ikke planlagt at noen av søstrene skulle gifte seg, og da aller minst Jo. Hun ville vise at kvinner hadde flere muligheter og tale den ugifte, selvstendige kvinnes sak, men følte seg presset av konvensjonene til å møte lesernes forventninger om ekteskap i hvert fall et stykke på vei (Cheney 1890; Clark 2014). I stedet for å la Jo gifte seg med den rike og kjekke nabogutten, slik «alle» forlangte, lot hun heltinnen avvise frieriet og utstyrte henne i stedet med en eldre og fattig tysk filosofilærer som brøt med det romantiske idealet.

Hos Annikken er opprøret knapt formulert, og de dystre fremtidsutsiktene oppleves som uavvendelige. Så kommer de to eldste kusinene fra den forrige boken på besøk. Maren Anne og Ebba har heller ikke endret seg, bare blitt eldre og mer sofistiskerte, synes Annikken. Den første holder seg til henne, den andre til storesøster Tilda. Annikken liker godt å høre Maren Anne fortelle «om alt det, hun hadde læst, og alt det, hun hadde tenkt, og alt det hun vilde blive i verden». Kusinen gir henne «et indblik i noget nyt», som om det var noe «man kunde naa, hvis man selv vilde». Maren Anne vil skape seg et navn og «naa saa langt som de første kvinder i vor tid, blive noget stort, gjøre gavn» (70–71). Ekkoet fra Jo gir gjenlyd også her.

Men dette nye virker puslete når en jente fra bedehusmiljøet Annikken har vært litt sammen med, dør. Faren trøster henne med at den femtenårige, «lille, ubetydelige Lina

Græsvig» i døden hadde «naaet det høieste, som et menneske i dette liv kan naa» (77). Alt det menneskene strever etter, er ingen ting mot det Lina hadde fått, ifølge faren. Og ifølge bokens forteller «brændte» hans ord seg «ind i hende». Farens ord sto mot det Maren Anne sa, at «kundskab, ære og berømmelse var det største, at hun ikke vilde dø før alle skulde vide, at hun havde levet» (78).

Annikken beholder likevel sine drømmer om å komme ut, men vet ikke hva hun passer til. Hadde hun bare vært gutt, ville hun blitt sjømann eller prest. Men å bli prest går ikke, «for jeg er jo bare en pige», tenker Annikken (116).

Religionens plass

At både Alcott og Zwilgmeyer var troende mennesker i likhet med publikummet de henvendte seg til, fremgår også av bøkene som diskuteres her. I *Pigebørn* er familiefaren prest, døtrene leser daglig i Det nye testamente, kler seg ut som pilegrimmer og iscenesetter episoder fra John Bunyans *Pilgrim's Progress* (1678). Bunyans allegori om det kristne mennesket, som forlater sitt hjem og gjennomgår tallrike prøvelser for å komme til den himmelske by og oppnå frelse, er en av de mest oversatte og utbredte protestantiske bøker overhodet. Hos Alcott fungerer *Pilegrimmens Vandring* som en ramme for March-søstrenes forsøk på å etterkomme farens formaninger i brev fra fronten om å forbedre seg. Flere av kapitlene har Bunyan-titler som «Byrder», «Beth finder Vidunderslottet», «Amys Ydmygelsens Dal» og «Meg rejser til Forfængelighedernes Basar».

Gud troner likeledes øverst i universet vi presenteres for i *Søskendebørn*, *Fire Kusiner* og *Inger Johanne*-bøkene, selv om vi ikke finner et tilsvarende utarbeidet kristent-litterært referansesystem som i *Pigebørn*. Da tillegges tro og religion større betydning i *Annikken Præstgaren*, hvor hovedpersonens far jo også er prest, og utslag av hans religiøse lengsler kan gi assosiasjoner til *Pilgrim's Progress*. Under konfirmasjonen til Annikken taler faren på samme måte som da Lina døde, og datteren sitter i kirken og ber Gud hjelpe seg, så uverdigg og liten som hun er.

Farens tro karakteriseres som annerledes «lys og glad» jevnført med det mørke og alvorstunge kristensynet til Lina Græsvigs mor og frimenigheten hun og datteren tilhører: Han taler «vakre ord om Guds deilighed og vidunderlighed», vandrer omkring i de «lyse sommerkvælder» og siterer dikt for seg selv blant duftende blomster i sin høytliggende «lune, gammeldagse have». Det var med andre ord «noget saa lyst over det hele». Lina satt derimot «aften efter aften i det mørke bagværelse», eller hun tilbrakte tiden «paa bedehuset – tettpakket, varmt med tunge bønner» (42). Menigheten samles også hjemme hos dem. «Mange tause, alvorlige mødtes stadig i de lave stuer hos Lina Græsvigs moder» (41). Huset befinner seg *dernede* sammenlignet med prestegården. Om leseren ikke skulle fått motsetningsforholdet med seg, gjentas det i beskrivelsen av «den lave stue *nede* hos Græsvigs, hvor *solen gik tidlig bort*» (42, min uthevning).

Negativt ladde ord går igjen i den iterative beskrivelsen («stadig», «altid», «aften efter aften») av dem og miljøet deres: Det er noe «haardt og tarveligt» ved moren, munnen er «streng og kinderne indhule». Hennes «alvorlige sørgelige ansigt» gjør at Annikken «altid» er «lit ræd for Linas moder»; det var som om den Gud frimenigheten trodde på, «altid sad oppe i himlen med et stort ris» (41). Dikotomien mellom høy og lav, lys og mørke, sol og skygge, alvor og glede, heslighet/hårdhet/tarvelighet og skjønnhet/deilighet/vidunderlig-

het har en tydelig sosial dimensjon, mellom statskirke og frikirke, og mellom personer plassert over og under hverandre i samfunnshierarkiet. Høy-lav-dimensjonen bekrefter det sosiale hierarkiet også i Inger Johanne-bøkene (Egeland 2017).

Den norske lekmannsbevegelsen vokste sterkt i siste del av 1800-tallet, og det kan ikke være tvil om hvem fortelleren solidariserer seg med. Rett nok omtales Lina som slank og yndefull – i motsetning til moren. Til gjengjeld dør hun.

Presten fremstilles som en mild og upraktisk mann som nok vil Annikken vel, men som i grunnen ikke ser henne. Den «lyse» religionen hans må ha kunnet fortone seg som skremmende for en søkende ung jente som drømmer om sosial tilhørighet her og nå. Til tross for at presten hadde skaffet seg kone og seks barn, ønsker han seg konstant bort fra jordelivet og hjem til Gud: «[D]er var nesten ikke gaat en dag i hele hendes liv, uden at [Annikken] havde hørt faderen paa en eller anden maade tale om sin længsel efter det andet liv og frigjørelse fra alt henede.» Spesielt elsket presten et bestemt bibelord, som han siterer høyt om og om igjen når han «troede sig alene»: «Borte fra legemet, hjemme hos Herren» (40). Han kan sies å lengte etter å foreta den samme vandringen som Bunyans pilgrim. Kristen oppgir nemlig konen og barna sine for å søke egen frelse. Det gjorde i perioder for øvrig også Bronson Alcott, mens Abigail Alcott konsekvent satte døtrene først. Portrettet av Marmee er basert på henne. Ingen av morsfigurene som inngår i denne Zwilgmeyer-undersøkelsen, kan måle seg med Marmee og det nære, tillitsfulle og kjærlige forholdet hun har til døtrene sine. Hvis Annikkens far ikke ser eller forstår datteren, gjør moren det enda mindre.

Farens lengsel bort fra dem alle rørte «ved noget» i Annikken som «hun ikke kunde forklare sig» (41), står det i boken. Selv om datteren sympatiserte med farens tro, og ville gjøre foreldrene til lags, drømte hun samtidig om å oppleve mer av jordiske gleder. Men de fremstilles som uopnåelige, som om forfatteren ikke fant noen utvei for henne. Eller er det Zwilgmeyers religiøse overbevisning som slår inn?

Sykdom og død

Flere ganger viser Annikken samme form for livreddende mot, styrke og snarrådighet som i *Fire Kusiner*: Hun suger ut giften av et hoggormbitt på en ung mann, redder en sovende kvinne ut av et brennende hus og redder en liten gutt fra drukningsdøden. Men så drukner hun selv i forsøket på å redde guttens mor. I Annikkens begravelse fastslår faren, presten, at den døde datteren hadde «gjort sin gjerning her paa jorden, og er gaaet bort til de lyse lande». Det virker som om det avgjørende for ham, er at hun ble funnet med hendene «foldet til bøn». For Annikkens del fastslår han at «seiren er vunden – og himlen i eie» (130). Fortelleren konkluderer boken med at dette var slutten på «Annikken Præstgarens korte livs saga» (130). Den kondenserte versjonen går ut på at Annikken ikke passet inn i samfunnet, men får del i saligheten. Navnet hennes, som er en diminutiv form av Anna, betyr nettopp *nåde*.

Også denne boken slutter altså med hovedpersonens død, og forfatteren slipper å følge de kjønnspolitiske spørsmålene som hun åpner opp for, om kvinners begrensede mulighet til å realisere seg og tjene til livets opphold. At hovedpersonen dør i barnebøker, slik som her, er ikke vanlig. Men leserne den gang var godt kjent med høye dødelighetstall i befolkningen generelt og blant barn spesielt. Annikken og Lina talte ofte om døden

sammen, skriver fortelleren, likeså at Lina lengtet til Gud (72). Typisk nok dør hun av en lungesykdom. Tuberkulose var på den tiden en av de hyppigste dødsårsakene. Flere bifigurer dør også i Inger Johanne-bøkene.

Selv om barnedødeligheten både i Norge og USA sank i løpet av 1800-tallet som følge av bedre levekår og sanitærforhold, svingte den med store epidemier av difteri, skarlagensfeber, kikhoste og meslinger.¹² I den første delen av *Little Women* verserer det et utbrudd av skarlagensfeber. Beth blir smittet når hun hjelper den tyske innvandrerfamilien, og er døden nær. Hun kommer seg aldri helt, sykner hen og dør i del to. Både Lina og Annikken «slekter på» sjenerte Beth, som er så god og snill og dypt troende. Dør gjør de alle tre. Leserne av den danske oversettelsen av del to, *Unge Kvinder* (1877), som også Zwilgmeyer ville ha kjent, får med seg det lange dødsleiet, og at Jo ikke viker fra hennes side. Helt mot slutten lover hun Beth å ta søsterens plass i familien og bli «alt» for foreldrene (515). Annikkens lojalitet og oppofrende holdning overfor de nærmeste minner om Beths.

Da den første norske utgaven av *Little Women* bind 1 og 2 kom på Aschehoug i 1908–09, var Beths sykeleie sterkt forkortet, kanskje som følge av nye tider på flere måter. Ikke bare var dødelighetsraten synkende, men også troen på en kristen forløsning. I *Smaafrøknere* hadde oversetteren Elise Horn strøket stillestående passasjer og mye av originalens religiøst-opdragende stoff, faktisk hele rammen som John Bunyans *Pilgrim's Progress* utgjør.¹³

ET NETTVERK AV RELASJONER

Uten eksplisitte referanser er det vanskelig å påvise direkte litterær påvirkning, selv om man skulle ha sannsynliggjort at én forfatter har lest en annen, slik jeg mener å ha sannsynliggjort at Dikken Zwilgmeyer leste Louisa M. Alcott. Det har ikke vært mulig å opprette en udiskutabel intertekstuell relasjon mellom forfatterskapene tilsvarende relasjonen mellom *Little Women* og *Pilgrim's Progress*. I Gérard Genettes terminologi kan relasjonen mellom disse to verkene defineres som et eksempel på *hypertekstualitet*, der *Pilgrim's Progress* utgjør «hypoteksten» til *Little Womens* «hypertekst», på samme måte som Homers *Odyseen* er hypotekst for både Vergils *Æneiden* og James Joyces *Ulysses*. Genette kaller hyperteksten for «annengrads litteratur» – det vil si et litterært verk som utgår fra og er utenkelig uten en eksisterende tekst (1997, 5). Vi kunne da argumentere for at Alcott skriver en slags modernisert ungpikerversjon av Bunyans allegori og derved legger inn en ironisk og distanserende effekt. Ingen av Alcotts tekster som jeg her har trukket frem, lar seg kategorisere som hypotekst for noen av Zwilgmeyers.

Men dersom vi holder fast ved det overordnede – *transtekstualitets*-prinsippet Genette diskuterer i *Palimpsests* (1982), og som ligger i boktittelens palimpsestmetafor, gjelder det også for Zwilgmeyers forfatterskap: All litteratur inngår i en tradisjon og bygger på tidli-

12. *Dødeligheten og dens årsaker i Norge 1856–1955*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1961, https://www.ssb.no/a/hist-stat/sos/sos_010.pdf. Se Shealey 2013, n9/243 om utbrudd av skarlagensfeber i March-familiens hjemstat, Massachusetts, så vel i 1858–59 som 1867–68.

13. Kari Skjønberg har i *Hvem forteller? Om adaptasjoner i barnelitteratur* (1979) sammenlignet de norske adaptasjonene med den engelske originalen og kommet frem til at i Aschehougs utgave er nesten halve teksten strøket. Andre senere oversettelser var forkortet enda mer.

gere verk. Dette resulterer i tekstlige dobbeltstrukturer som kommer til uttrykk samtidig, men som er mer eller mindre tydelige. For å kunne oppdage dobbeltstrukturen må man kjenne forelegget eller tradisjonen en spesifikk tekst inngår i. Genettes transtekstualitetsbegrep – «defined roughly as ‘all that sets the text in a relationship, whether obvious or concealed, with other texts’» (1997, 1) – tilsvarende de fleste andre kritikeres oppfatning av hva intertekstualitet er (Allen 2006, 221). Definerer vi transtekstualitet/intertekstualitet som «et nettverk av relasjoner» mellom litterære tekster, medfører det ifølge Graham Allen at lesing blir en prosessuell bevegelse mellom tekster, og at mening er «noe» som eksisterer mellom en tekst og alle andre tekster den refererer og relaterer til (2006, 1).

I min lesing av Zwilgmeyer inngår Alcotts *Little Women* og *Eight Cousins* i «nettverket av relasjoner» som omgir Inger Johanne-bøkene, *Fire Kusiner* og *Annikken Præstgaren*. På tross av alle forskjellene mellom tekstene assosierer jeg Annikkens outsiderposisjon og Inger Johannes tilløp til opprør mot borgerlige konvensjoner med Jo March. Jeg assosierer de fire kusinene med de fire søstrene og åtte søskenbarna; Blommedal med Aunt Hill; Linas og Annikkens død med Beths; troen til Annikkens prestefar med *Pilgrim's Progress* og March-søstrenes prestefar. Men det var ikke før jeg leste den komplette engelskspråklige utgaven av *Little Women*, jeg foretok den siste koblingen. At utgaven jeg lånte på biblioteket i oppveksten, var en adaptert og forkortet norsk versjon, uten referanser til pilegrimmens vandring, ble jeg først klar over mange år senere. Da fremsto nok den religiøse innpakningen som heller påtrengende, og det spørs om jeg ville blitt like begeistret for boken som tilfellet var, hvis jeg den gang hadde lest en uavkortet oversettelse.

Den som ikke kjenner Alcott-resepsjonen i Norge, som ikke vet at de første generasjonene leste bøkene hennes i danske – komplette – utgaver, at det er Alcott som er eldst, og at det var hun som skrev litteraturhistoriens første (ung)pikebok, kunne komme til å tro at Zwilgmeyer er den virkelige pioneren, ettersom Inger Johanne ble introdusert for norske lesere i 1890, mens den norske oversettelsen av *Little Women* ikke kom før i 1908. Det hjelper ikke akkurat på leseres grep om overleveringen når en innføringsbok som *Barn og bøker* (1987) refererer til Louisa M. Alcotts *Småfrøkner* på linje med Ethel Turners *Syv små australiere* som skoledannende for at barnebøkene «i gamle dager» ofte handlet om søskeneflokker (Ørjasæter 1987, 131). Her stilles to bøker som utkom med 26 års mellomrom, uten videre side om side. Turners *Seven Little Australians* ble første gang utgitt i 1894, flere år etter at *Little Women* hadde gått sin seiersgang fra land til land og påvirket Turner.

Alcott inngikk åpenbart i referansenettverket til Jo Tenfjord og Kari Skjønberg, men tilsynelatende ikke i Gunvor Risas. En barnlitteraturforsker fra samme generasjon som Risa, Marit Spurkland, uttaler seg med åpenbar distanse til *Little Women* i sin innføringsbok på feltet, *Bruk av litteratur i arbeid med barn og unge* (1996). Hun hevder at «[h]vis vi jenter i dag leser fortellingen om *Småfrøkner* fra 1869 av Louisa May Alcott, ville vi nok lure på hva våre medsøstre for godt over hundre år siden egentlig syntes var morsomt og interessant med denne boka. Sett med våre øyne er det en lang, detaljert og nokså kjedelig bok» (14). Det er uklart om Spurkland viser til originalen eller til noen av de forkortede utgavene som de fleste norske leserne på 1900-tallet forholdt seg til. Den godt voksne forfatterens inkludering av seg selv i det kollektive «vi jenter» fremstår som heller pussig. Omtalen inviterer ikke til kulturell og bokhistorisk kontekstualisering, og den står i motsetning til for eksempel Lissa Pauls vurdering av *Little Womens* vedvarende appell og klas-

sikerstatus i sitt bidrag til artikkelsamlingen *Nye veier til barneboka* (1997), «Enigmavariasjonene – hva feministisk teori vet om barnelitteratur», utgitt året etter Spurklunds bok.

Selv om *Little Women* utkom flere ganger på norsk i mer eller mindre forkortede adaptasjoner (blant annet på Aschehoug også i 1923; Damm i 1940, 1951 og 1961; og Ansgar i 1957), har den likevel stått sterkere på dansk. Wilhelm Prior kom med fem utgaver, den siste – fra 1908 – konkurrerte med Aschehougs. Deretter kom syv andre forlag med versjoner av varierende lengde gjennom hele 1900-tallet, inntil Høst & Søn utga en ny uavkortet oversettelse så sent som i 1991 og 1995. Merkelig nok stod det på forsiden av Høsts 1991-utgave «nu for første gang uforkortet på dansk», mens det jo på forhånd forelå hele seks eldre fullstendige oversettelser. Forlaget fulgte opp med en uavkortet utgave av *Unge kvinder* i 1997. Verkets posisjon i Danmark ville tidligere generasjoner av norske barnelitteraturforskere ikke gjenkjennende til. På fransk har det siden 1960 kommet minst 26 illustrerte utgaver av *Little Women* (Clark 2014, 186), og på svensk strekker utgivelseshistorien seg fra 1871 til 2016.

I sin presentasjon av Dikken Zwiłgmeyer skriver ikke Risa henne inn i tradisjonen etter Louisa M. Alcott, men etablerer Zwiłgmeyer som opphavet til «ein ny jentetype i bøker for barn [...] aktiv, viljesterk og sjølvstendig» (1988, 229/2005, 53), en jentetype som selv virket tradisjonsdannende. Samtidig setter hun Zwiłgmeyer inn i en spesifikk norsk sammenheng, med kursendringen i barnelitteraturen på 1880–90-tallet, da flere forfattere skrev realistiske fortellinger, begynte å anlegge et såkalt barneperspektiv og dyrke «det naturlige barnet». Dermed kan man argumentere for at Inger Johannes brudd med utvalgte konvensjoner «lå i tiden», slik hennes ekspedisjoner rundt omkring i naturen og ut på landet også gjorde. For meg vekket disse innslagene først og fremst assosiasjoner til *Little Women* og *Eight Cousins*.

Rekkefølgen på bøkene man forholder seg til, spiller inn når teksters nettverk aktiveres under leseprosessen. Jeg leste Alcott først, som barn, og om igjen som godt voksen. Zwiłgmeyer hørte ikke til min barnelesning. Hennes tekster studerte jeg etterpå, og da klang stemmene fra USA med under lesingen.

NASJONAL KANONISERING

Kanoniseringen av Zwiłgmeyer som pioner for en ny type jentebøker minner om nabolandets kanonisering av Astrid Lindgren og utgivelsen av *Pippi Långstrump* i 1945 som startpunktet for en ny svensk barnelitteratur. I *Fria flickor före Pippi* (2011) går Ewa Wahlström i rette med denne historieforståelsen. Om Lindgren avgjort var nyskapende, skrev hun seg like fullt inn i en tradisjon, og ifølge Wahlström var det ikke vanskelig å peke på innflytelse fra andre forfattere. Hun undersøker spesielt likheter mellom *Pippi Långstrump* og bøker av to mellomkrigsforfattere, svenske Ester Blenda Nordström og danske Karin Michaëlis.

Men Wahlström kunne like gjerne trukket linjene tilbake til Alcott og *Little Women*. Svenskene satset på forfatterskapet både tidligere og med flere utgivelser enn danskene. Totalt 17 titler ble oversatt til svensk, mot elleve til dansk. Fra 1870 og til begynnelsen av 1890-tallet kom Bonnier årlig med nye titler eller opptrykk av gamle, deretter fulgte opptrykkene mer sporadisk. Også andre forlag meldte seg på med Alcott-utgivelser allerede i 1880-årene. En ny bølge fulgte fra 1919, med opptrykk på Bonnier og nye oversettelser på

et mindre, konkurrerende forlag. Det ville nesten vært rart om Lindgren ikke kjente til forfatterskapet.

Alcott nevnes imidlertid bare i forbiarten i *Fria flickor före Pippi* og Zwilgmeyer slett ikke. Men flere av hennes bøker ble likeledes oversatt til svensk, og mange av de trekkene som Wahlström mener forener hovedpersonene til Lindgren, Nordström og Michaëlis – den motkulturen mot et gjengs jenteideal som Pippi, Ann-Mari og Bibi representerer, finner vi òg hos Inger Johanne og hos Jo March. I *Little Women* finner vi dessuten innbakt en diskusjon om moral, oppdragelse og utdannelse satt inn i et kjønnsperspektiv, som Wahlström trekker frem som et kjennetegn ved barne- og ungdomslitteraturen, «och då särskilt flickböckerna» (2011, 13). Dette var tema som virkelig opptok Alcott (Strickland 1985).

Når en litterær tradisjon er blitt så lang og mangfoldig som den om guttejenter og «fria flickor», skal det noe til å diskutere hele rekken av forfattere og bøker. På den andre siden er det vel ikke urimelig å ta med begynnelsen, og starte med *Little Women*? Årsakene til at Astrid Lindgren og Dikken Zwilgmeyer fremstilles som litteraturhistoriske igangsettere, er nok flere. Én forklaring kan være et ønske om å bygge opp hjemlige størrelser man kan være stolte av i den nasjonale kanon. I kanoniseringsprosesser oppheves noen utvalgte forfattere på bekostning av de mange, som med nødvendighet må ekskluderes. Det er bare i politikken man opererer med slagord om at «alle skal med». Å gå inn i historien som nyskapende pioner og stammor tillegges uten tvil større verdi enn rollen som et ledd i en lang transtekstuell kjede. Verdsettingen av originalitet og nyskaping er en arv fra romantikken så vel kritikere som litteraturhistorikere vanskelig kan fri seg fra. Samtidig kan vi ikke se bort fra at den som omskriver litteraturhistorien, som luker ut tidligere oppprioriterte tekster og nettverk av relasjoner, ikke bare fremhever sine utvalgte favoritter, men også markerer seg selv overfor foregående generasjoner som en aktør med makt til å konsekreere noen forfattere fremfor andre.

LITTERATUR

- Alcott, Louisa M. 1876 [1868]. *Pigebørn*, overs. J. E. Wørmer. København: Wilhelm Priors Forlag.
 — 1877 [1869]. *Unge Kvinder*, overs. J. E. Wørmer. København: Wilhelm Priors Forlag.
 — 1885 [1875]. *Søskendebørn*, overs. J. E. Wørmer. København: Wilhelm Priors Forlag.
 — 2013 [1868]. *Little Women. An Annotated Edition*, red. Daniel Shealy. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University.
- Allen, Graham. 2006 [2000]. *Intertextuality – The New Critical Idiom*. London: Routledge.
- Arstal, Aksel m.fl. 1902. «Hvad bør de unge læse?». *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barneverner*, red. Aksel Arstal. Oslo: Aschehoug, s. 468–81.
- Beauvoir, Simone de. 1996 [1958]. *En veloppdragen ung pikes erindringer*, overs. Bente Christensen. Oslo: Pax.
- Bloom, Harold. 1994. *The Western Canon. The Books and School of the Ages*. New York: Harcourt Brace.
- Caspari, Theodor. 1902. «Hvad vi læste». *Forældre og børn. En bog om hjemmets opgaver, af foreldre og barneverner*, red. Aksel Arstal. Oslo: Aschehoug, s. 455–63.
- Cheney, Ednah D. 1890. *Louisa May Alcott. Her Life, Letters and Journals*. Boston: Roberts Brothers.
- Clark, Beverly Lyon. 2014. *The Afterlife of Little Women*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Deinboll, Rikka og Alf C. Melhus. 1953. *1853–1953. Dikken Zwilgmeyer. Bibliografi med innledning*. Oslo: Deichmanske bibliotek.

- Egeland, Marianne. 2016. «Digitalisert resepsjon av en klassiker: Louisa May Alcott i Bokhylla.no». *Tidsskriftet Sakprosa* 8:2.
- 2017. «Inger Johannes 'vi' og 'dere': Hvem henvender hun seg til?». *Edda*, nr. 3, s. 277–96.
- Emerson, Ralph Waldo. 1960. *The Journals of Ralph Waldo Emerson*, red. Robert N. Linscott. New York: The Modern Library.
- Genette, Gérard. 1997 [1982]. *Palimpsests. Literature in the Second Degree*, overs. Channa Newman og Claude Doubinsky. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Hagemann, Sonja. 1974. *Barnelitteratur i Norge 1850–1914* [1970]. Oslo: Aschehoug.
- Hambro, Carl Joachim. 1948. *Far og sønn*. Oslo: Gyldendal.
- Hareide, Jorunn. 1989. *Protest, desillusjonering, resignasjon. Dikken Zwilgmeyers forfatterskap for voksne*. Oslo: Aschehoug.
- Matteson, John. 2007. *Eden's Outcasts. Louisa May Alcott and her Father*. New York: Norton.
- Paul, Lissa. 1997: «Enigmavariasjonene – hva feministisk teori vet om barnelitteratur», overs. Kari Marie Thorbjørnsen. *Nye veier til barneboka*, red. Harald Bache-Wiig. Oslo: LNU/Cappelen Akademisk, s. 228–51.
- Risa, Gunvor. 1988. «Viltre gutejenter og unge damer – barneboka i endring». *Norsk kvinnelitteraturhistorie* bd. 1, 1600–1900, red. Irene Engelstad m.fl. Oslo: Pax, s. 228–34.
- 2005 [1997]. «Fram til 1914». *Norsk barnelitteraturhistorie*, 2. utg., Tone Birkeland, Gunvor Risa og Karin Beate Vold. Oslo: Samlaget, s. 15–88.
- Shealey, Daniel. 2013. «Introduction», s. 1–29, og kommentarer i Louisa M. Alcott, *Little Women. An Annotated Edition*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University.
- Skjønberg, Kari. 1962. «Opprørerne i pikebøkene». *Samtiden*, årg. 71, s. 173–86.
- 1977. *Kjønnsrollemønster i skandinaviske barne- og ungdomsbøker*. København: Litteratur og Børn/ Gyldendal.
- 1979. *Hvem forteller? Om adaptasjoner i barnelitteratur*. Oslo: Tiden.
- 1988. «Kjønnsroller og ungdomsbøker». *Underveis... Festskrift til Eva Kolstad*, red. Gunnar Bergby m.fl. Oslo: Aventura, s. 73–81.
- Spurkland, Marit. 1996. *Bruk av litteratur i arbeid med barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Steinem, Gloria. 1994 [1992]. *Forandring innenfra. En bok om selvaktelse*, overs. Reni H. Kaldhol. Oslo: Gyldendal.
- Strickland, Charles. 1985. *Victorian Domesticity. Families in the Life and Art of Louisa May Alcott*. Alabama: University of Alabama Press.
- Tenfjord, Jo. 1947. *Barn og lesning*. Oslo: Aschehoug.
- 1985. «Holdninger og verdisyn i barnelitteraturen». *Kristen tro i barnelitteraturen*, red. Eyvind Skeie og Tove Pemmer Sætre. Oslo: Universitetsforlaget, s. 13–36.
- Trites, Roberta Seelinger. 1999. «'Queer Performances': Lesbian Politics in *Little Women*». *Little Women and the Feminist Imagination. Criticism, Controversy, Personal Essays*, red. Janice M. Alberghene og Beverly Lyon Clark. New York: Garland Publishing, s. 139–60.
- Tveterås, Harald. 1965 [1942]. *Litteratur og lesning*. Oslo: Aas & Wahls boktrykkeri.
- Wahlström, Eva. 2011. *Fria flickor före Pippi. Ester Blenda Nordström och Karin Michaëlis. Astrid Lindgrens föregångare*. Göteborg: Makadam.
- Winsnes, Hanna. 1852. *Aftenerne paa Egelund*. Christiania: Chr. A. Wulfsberg.
- Zwilgmeyer, Dikken. 1890. *Vi Børn*. Bergen: Fr. Nygaards Forlag.
- 1891. *Karsten og jeg*. Bergen: Fr. Nygaards Forlag.
- 1897. *Hos Onkel Max og Tante Betty*. Bergen: Fr. Nygaards Forlag.
- 1899. *Fire Kusiner*. Kristiania: Det Norske Aktieforlag.
- 1900. *Annikken Præstgaren*. Kristiania: Det Norske Aktieforlag.
- Ørjasæter, Tordis. 1987 [1978]. *Barn og bøker. Ny omarbeidet utgave*. Oslo: Cappelen.